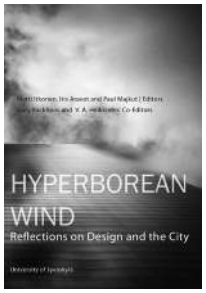

Tapani Kilpeläinen

Harmin paikka

***Hyperborean Wind. Reflections on Design and the City.* Toim. Matti Itkonen, Iris Aravot & Paul Majkut. University of Jyväskylä, Jyväskylä 2011. 401 s.**

Yksinkertaisesta ilmaisusta on tullut rahvaanomaista. Se on liian suoraa ja liian kouraantuntuvaa. Siksi sitä ei voi käyttää akateemisiin tarkoituksiin. Mutta kieli on mieli. *Hyperborean Wind* -tekstikokoelma ei ole kokonaisuutena innoittava; se on kiinnostava ainoastaan esimerkkinä siitä, miten kieltä käytetään sosiaalisen erottautumisen välineenä. Siinä ei sinänsä ole mitään pahaa. Paha on siinä, että useimmissa *Hyperborean Wind*in kirjoituksista tyyli muuttuu yksilöllisestä ilmaisutavasta laumasieluisuuden todisteeksi.

Kirjan artikkelit käsittelevät arkkitehtuuria, hotellielokuvia ja filosofiaa, tässä järjestyksessä. Kokonaisjäsennyksestä huolimatta tekstit eivät aina tunnu keskustelevan keskenään, vaikka laajasti ottaen niitä yhdistää paikan pohtiminen. Viimeistään Christian Norberg-Schulzin *Genius Loci* (1980) ja Edward S. Caseyn *The Fate of Place* (1998) ovat tehneet paikasta filosofisesti hovikelpoisen ajattelunaiheen, mutta *Hyperborean Wind*in sivuilla paikka syvenee harvoin paikallisuudeksi. Tel Aviviin ja muutamiin elokuvahotelleihin päästään, mutta muutoin paikka ohenee hajuttomaksi ja pölyttömäksi abstraktioksi. Siitä tulee ei-paikka. Pitäisi olla jossakin, mutta ollaan eimissään.

Politiikasta liturgiikkaan

Matti Itkosen lyhyen johdannon jälkeen pelin avaa Iris Aravotin artikkeli, joka käsittelee Tel Avivin arkkitehtonista lähihistoriaa. Aravotin jälkeen jatkaa Lynne C. Manzo, joka tarkastelee sitä, millaisia oletuksia vallanpitäjillä kaupunkisuunnittelussa on. Hypoteesi, jonka mukaan köyhillä on oma, keskiluokkaisesta eroava kulttuurinsa, saa Manzon mielestä aikaan sen, että puutteenalaisten ihmisten kuvitellaan toimivan tavoilla, jotka aiheuttavat ongelmia. Kaupunkirakentamisen pulmiksi Manzo luetteloi köyhyyden patologisoimisen ja julkisen tilan yksityistymisen lisäksi rakennussuunnittelun, joka ei vaivaudu kysymään paikallisilta, mitä he tarvitsisivat. On typeryyden tymäkin tunnusmerkki, ettei kukaan ole kiinnostunut niistä, joita päätökset enimmin koskevat. Manzo keskittyy kaupunkisuunnittelussa ilmenevään köyhien syyllistämiseen mutta mainitsee myös graffititaiteilijat, jotka muuttuivat vandaaleista avantgardisteiksi saatuaan töitään museoon.

Kaupunkitilan hallinnoimisen kritiikki käyttää siis vakiintuneita esimerkkejään, mutta viestiä on toistettava kunnes se menee perille. Aravotin ja Manzon antien jälkeen kirjan artikkelit palaavat itse luomaansa epätodellisuuteen. Robert Mugerauer kirjoittaa Kiasmasta ja pohjoisen fenomenologiasta. Aluksi Mugerauer maksaa huulipalvelua Norberg-Schulzille ja Juhani Pallasmaalle, sen jälkeen hän siirtyy soveltamaan fenomenologista retoriikkaa Kiasmaan. Pinnalla tapahtuvasta kehollisen tietoisuuden korostelusta huolimatta Mugerauer saa aikaan historiattoman museon, joka ei sijaitse missään.

Epätyydyttävyyden tunne pulppuaa konkretian puutteesta: kun Mugerauer kuvaa Kiasmaa, hän ei fenomenologisoi, ja kun hän fenomenologisoi, hän ei kuvaa Kiasmaa. Teoreettiset lähtökohdat on valittu väärin. Ne on valittu niin, ettei aineisto pääse koettelemaan niitä. Päinvastoin: paikkaa korostava kirjoitustyyli on niin epätäsmällisen väljää, että se voidaan liimata aineiston päälle. Tämä ei ole Mugerauerin henkilökohtainen vika vaan kirjan kehnoimpien tekstien yhteinen ongelma. Kun Jarmo Valkola tarkastelee F. W. Murnaun elokuvaa

”Mielivaltaisen ryhmäkunnan käsitteistön toistelu kun ei osoita mitään eikä valaise mitään.”

Viimeinen mies (Der letzte Mann, 1924), hän toteaa, että Murnau oli koko tuotannossaan kiinnostunut paikoista, mutta viittilöi tilakokemukseen niin epämääräisesti, ettei se konkretisoidu lukijalle. Kun Kurt Cline rinnastaa mykän kauden koomikkojen Roscoe ”Fatty” Arbucklen ja Buster Keatonin elkeet shamaanin toimintaan, hän juoksuttaa heidän elokuvistaan otettuja esimerkkejä shamanismia koskevien väitteiden rinnalla, muttei koskaan tule osoittaneeksi, miksi hänen tekemänsä rinnastus olisi vähemmän mielivaltainen kuin mikä tahansa muu rinnastus.

Silmä ja kieli

Silti hotellielokuvia käsittelevä jakso on kokonaisuuden kiintoisin. Tekstit vilisevät yksittäisiä oivalluksia, kuten että Kubrickin *Hohdon* (The Shining, 1980) päähenkilönä on hotelli ja ettei elokuvien luokkatietoisissa hotellinaulakohtauksissa koskaan nähdä alaluokkaisia ihmisiä lämmittelemässä, tai että vaikka Resnais’n filmin *Viime vuonna Marienbadissa* (L’année dernière à Marienbad, 1961) varsinaisena subjektina on persoonaton tietoisuus, useimmille katselijoille tämä on niin kestämätöntä, että heidän on pakko selittää tapahtumat yksilöpsykologian avulla. Jacques Tatin *Riemuloma Rivieralla* (Les vacances de monsieur Hulot, 1953) on saanut Kristian Feigelsonin kirjoittamaan vajaan kahden tekstisivun mittaisen huomion. Tiiviydestään huolimatta – sen ansiosta – Feigelsonin kirjoitus kuuluu kirjan oivaltavimpiin. Feigelson huomauttaa, että Tatin elokuva kuvaa elämää lomana, vaikka filmin ensi-illan aikoihin palkallinen loma oli utopiaa useimmille ranskalaisille. Feigelson kuvaa Tatin visionaariksi, joka ennakoi kaupunkiasumisen kommelluksia ja äkkäsi arkkitehtuurin merkityksen ihmisten arkielämälle.

Mutta vähän väliä oivallusten päällä makaa retoriikan ruho. Maurice Merleau-Ponty on esillä lähes koko ajan, mutta keholliseen tietoisuuteen liittyviä tavanomaisuuksia pidemmälle ei koskaan päästä. Ongelma on tämä: kun ajattelija saavuttaa määräalan tutkijoiden piirissä riittävän suosion, hänestä aletaan toistella tyypillisyyksiä. Uudelleen tulkittavan, mahdollisesti vielä loppuuntulkitsemattoman ajattelijan tilalle sijautuu pahvikuva, joka toimii merkkinä siitä, että kirjoittaja on omaksunut tietyn kuppikunnan ajatusmaailman. Merleau-Ponty ei ole tämän ilmiön ainoa uhri. Samoin on käynyt esimerkiksi Deleuzelle ja Heideggerille.

Pakollisten kuvioiden noudattaminen turruttaa. Kirjassa on monia kirjoittajia, joilla varmasti olisi sanottavaa, jos he eivät tuntisi tarvetta kolisuttaa korusanastoaan pitkin elokuva- ja arkkitehtuurikirjoittamisen käytäviä. Mielivaltaisen ryhmäkunnan käsitteistön toistelu kun ei osoita mitään eikä valaise mitään. Samaseuraisuus vie useimmista teksteistä hapen, ja siksi myös kirjan päättävä kulinaarinen osuus on liian vähän ja liian myöhään. V. A. Heikkinen määrittelee gastrosofin henkilöksi, joka paitsi arvostaa ruokaa ja viiniä esteettisesti myös kunnioittaa ekologiaa ja kestävää kehitystä. Siis: herra varjele meitä gastrosofeilta, jotka viipaloivat maailman oman nautintonsa esineiksi vastuutaan kantamatta. Normatiivisuudellaan tämmöinen kirjoittaminen osoittaa, että on tärkeämpää hakea oman klikin hyväksyntää kuin sanoa jotakin. Se on ymmärrettävää mutta ajattelulle kohtalokasta. Kuppikuntien kupit pitäisi paiskata rikki.